

УДК 322+34804 (477)

ББК 66.5

РЕЛІГІЯ ЯК ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА: АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ТЕОРІЙ

І. І. Ломака

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76025, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380 (342) 59-61-46; e-mail: ivanka_lomaka@ukr.net*

Стаття присвячена аналізу політичних теорій щодо соціальної ролі релігії як важливого інституту суспільних відносин і її значення для модернізації/інтеграції суспільства, визначення загальних механізмів інтегративної дії. Здійснюючи аналіз досвіду функціонування релігійного чинника у сучасному суспільстві, зроблено висновок про те, що на всіх етапах історичного розвитку невід'ємною складовою суспільства, є церква. На основі комплексного підходу до визначення ролі релігії в інтеграції суспільства визначено систему векторів модернізаційного впливу релігійного чинника, а також окреслено такі напрямки впливу, як формування національної самосвідомості, забезпечення національності єдності; консолідація суспільства навколо певних ідей.

Ключові слова: *релігія, модернізація, політичні теорії сучасності.*

Дослідження ролі релігії в умовах модернізації українського суспільства зумовлює необхідність використання декількох методологічних підходів, аналізу значного корпусу праць вітчизняних та зарубіжних політологів, соціологів, релігієзнавців, теологів, богословів, залучення різноманітного документального матеріалу. Задля цього пропонуємо свої міркування щодо аналізу політичних теорій сучасності у контексті модернізації суспільства.

Зауважмо, що у вивченні такого соціального інституту, як релігія, питання про її інтегративну функцію в суспільстві є одним з найбільш важливих. Практично всі класики політичної думки приділили чимало уваги цьому питанню в своїх працях. Дана ситуація пояснюється тим, що ці вчені головну увагу приділяли саме проблемі збереження існуючого ладу, запобіганню деструктивним процесам, забезпеченню соціальної стабільності. Крім цього, така увага функціонуванню в суспільстві релігії приділялась внаслідок усвідомлення кризи легітимації в сучасному суспільстві. Соціологи гостро відчували таку нестачу легітимації, й намагались знайти шляхи її відновлення. Природним було звернення до релігії, яка, можливо, єдина може надавати іншим інститутам стійкої легітимації та, відповідно, підтримувати соціальну інтеграцію.

Окремі науковці підходили до релігії дуже широко, розглядаючи її можливі інтегративні наслідки для суспільства в цілому, інші ж розглядали окремі релігійні напрями та наслідки їх функціонування для інтеграції в межах окремих соціальних груп. В їхніх працях питання інтегративної функції релігії розглядалось з двох пов'язаних між собою сторін: інтегративна дія релігії внаслідок специфічного характеру притаманного їм комплексу вірувань, який здатен формувати певний тип особистості, створювати особливі психічні стани індивідів і соціальних груп, і інтегративна дія існуючих в суспільстві релігійних організацій, здатних об'єднувати своїх членів у більш-менш солідарну соціальну групу, а іноді бути об'єднуючим фактором для суспільства в цілому.

Однією з теорій, що характеризує перехід від традиційних суспільств до індустріальних і постіндустріальних, є теорія соціальної модернізації. У широкому плані процес соціальної модернізації характеризує глобальний процес постійного вдосконалення суспільства, переходу його на вищі рівні розвитку. Отже, модернізація – це одна з необхідних умов становлення нового порядку. Модернізація як процес оновлення у дусі вимог сучасності однастайно визнана вченими. Проте неоднозначність у визначенні цього поняття на рівні його конкретних інтерпретацій зумовила безліч модифікацій, які втілені у різноманітних теоріях модернізації. Вважається, що теорія модернізації пройшла низку етапів, і зараз ми спостерігаємо третій, сучасний етап розвитку [10, с.276].

Теорія політичної модернізації як складова частина загальної теорії соціальної модернізації викристалізовується з різноманітних концепцій, що містять неоднозначні висновки й рекомендації та мають різну соціально-політичну спрямованість. Концепція політичної модернізації розвивалась здебільшого на основі концепцій соціальної модернізації. Адже політична модернізація в загальнофілософському плані визначається як опанування людини своїм політичним середовищем, а в конкретно-соціологічному – як розвиток політичних систем та інститутів у напрямі створення політичних структур і функцій, характерних для діяльності ліберально-демократичного суспільства [8, с.29]. Одні вчені пов'язують її передусім з раціональним стилем функціонування бюрократії, політичним плюралізмом і світським характером політичної культури; інші – з формуванням національної інтеграції суспільства і національної держави, модернізації “еліт розвитку”, стабільності політичних інститутів і процедур, з психологічним комплексом сучасних політичних цінностей та ідей. Усі ці процеси загалом призводять до розвитку ефективних адміністративних, урядових і бюрократичних структур, які здатні подолати відставання і забезпечити національний прогрес. Однак існує чимало різноманітних поглядів на механізм створення цих структур.

У політичній модернізації як основа теоретичного аналізу й практичної діяльності розглядається проблема підвищення ефективності

влади, раціоналізації політичних систем суспільства й забезпечення прав і свобод особи. У даній сфері таких істотних розходжень у теоретичних підходах як, наприклад, при аналізі економічної модернізації, на перший погляд не спостерігається. Практично ніхто відкрито не виступає проти ідеї правової, демократичної, соціальної держави. Проте трактування цієї ідеї здійснюється в досить широкому діапазоні – від ледь прикритого демократичною риторикою анархізму до “блискуче впакованого” тією же риторикою тоталітаризму. Ще більш незадовільний досвід створення “демократичних суспільств” на пострадянському просторі, де практика створення “хижацького капіталізму” сполучається із практикою створення авторитарних політичних режимів гіршого зразка, де демократія закінчується вседозволеністю дій влади, притім дуже часто проти народу й демократії як політичного інституту [11, с.8-12].

Модернізаційні проекти (глобальні, локальні) залишаються предметом дискусій, як і суперечки про завершеність чи незавершеність модернізаційного проекту європоцентристського плану, про подолання епохи модерну та перехід до постмодерну тощо. Для соціального пізнання й практичної діяльності модернізаційні проекти являють собою певні віхи, історичні масштаби, відповідно до яких мають відбуватися технологічні й культурні модернізації, реорганізації соціальних сфер, перебудови інститутів «конкурентної демократії», соціального ринкового господарства, освіти, науки тощо. На рівні індивідів і малих груп реалізація модернізаційних проектів мислиться як виникнення нових шансів, можливостей, які забезпечать модернізоване суспільство. Проте це зовсім не означає, що процес модернізації безконфліктний [7, с.222].

Узагалі спрощений дихотомний підхід до сучасних модернізаційних проектів як протистояння традицій і сучасності, коли традиції сприймаються як непродуктивна, відстала сила і які підлягають скасування, зламуванню, аби затвердити “сучасність”, занадто примітивізований. У рамках такого підходу важко пояснити специфіку перехідних суспільств, притаманну кожному з них внутрішню динаміку, надто той факт, що багато традиційних суспільств легше модернізуються, аніж суспільства з нестійкими історичними традиціями, із клановими режимами, з еклектичною культурою та способом життя. Саме в таких суспільствах модернізація може легко зруйнувати сформовані в суспільстві принципи й норми соціальності й призвести до кризи структурного влаштування, до дезінтеграції й хаосу. Тоді виникає проблема відродження існуючих моделей та принципів соціальності. Це видно на прикладі ряду країн Азії, Африки й Латинської Америки, де впроваджені десятиліттями й навіть сторіччями європейські принципи й норми способу життя виявилися не життєвими. І де довелося здійснювати “модернізацію навпаки”, відроджуючи звичні соціальні інститути й норми, аби забезпечити життєздатність суспільств [8, с.32,39,41].

Моделі модернізації багатовимірні, отже повинні враховувати різ-

ні сторони процесу зміни характеру суспільних відносин та соціальних структур. Реалізація ж цих моделей може породити нові суспільні протиріччя, підсилити старі. Наприклад, модернізаційні проекти в постсоціалістичних країнах породжують або ж підсилюють протиріччя між багатими й бідними, між містом і селом, між молоддю й людьми похилого віку, які сформувалися в умовах тоталітаризму. Тому сьогодні, сказати б, “у ціні” гнучкіші багатофакторні моделі модернізації, які враховують синтез традиційної специфіки розвитку, насамперед цивілізаційної й національної, із сучасними прогресивними зразками розвитку, що виявляється в більшій стійкості інституціональних та духовних структур, які характеризують суспільство, що модернізується. Сучасні моделі модернізації конструктивніші в оцінці взаємодії еволюційних і революційних факторів розвитку. У наш час умови для революційних змін і революційної діяльності виникають, однак взаємозалежність зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку на початку третього тисячоліття настільки міцна, що автономність революцій в окремих країнах ставиться під сумнів.

Коли ж поєднуються рухи протесту з назрілими глибокими структурними змінами, і революція таки відбувається, то в міжнародного співтовариства досить економічних, політичних і інформаційних засобів для нейтралізації антицивілізаційної спрямованості таких революцій. Звичайно, міжнародне співтовариство не може постійно застосовувати політичне насильство як універсальний інструмент нейтралізації або ж ліквідації антицивілізаційних наслідків сучасних революцій, тобто геноциду на релігійній та етнічній основах, масового політичного терору проти народу або заохочення міжнародного тероризму тощо. Все ефективніше застосовуються моделі економічного й фінансового бойкоту проти так званих “революційних” режимів, що порушують права націй, народностей, груп віруючих, права особистості [14, р.123]. Довели свою ефективність інформаційні технології боротьби з терористичними й тоталітарними режимами. Застосовуються й інші технології протидії таким режимам.

Тому поширенішою тенденцією трансформації суспільств, що рихлиться з революційною, є модернізаційна. Це не свідчить про те, що в сучасних капіталістичних, постсоціалістичних і соціалістичних країнах не виникають, не визрівають структурні зміни, конфлікти, насильство й антинародні режими, не консолідуються рухи протесту. Проте в більшості суспільств класичний образ революції надто відлякує громадян країни. Все частіше вибір робиться на користь політичної модернізації еволюційним шляхом. Звичайно, еволюційна модернізація неспроможна швидко зруйнувати підвалини терористичних або олігархічних режимів, проте вона й не дає розвинути тенденції до бунтарства.

Було б невірною стверджувати, що революції як спосіб вирішення кардинальних конфліктів у суспільстві себе вичерпали. Революційні ру-

хи й революційна риторика стали частиною сучасної світової цивілізації. Суспільства не позбулися соціальних конфліктів, інакомислення, масових протестів і навіть путчів. Але поєднання цих елементів усе рідше дає комбінацію, що породжує дійсну, класичну революцію. Революції перестали бути результатом природного й неминучого процесу, радше це унікальна, мутаційна форма розвитку, можлива при доволі специфічних історичних умовах. Наприклад, навіть розпад соціалістичної системи й СРСР відбувався еволюційним шляхом, хоча в цей варіант еволюції були уплетені й революційні, і бунтарські, і терористичні елементи.

Водночас, на нашу думку, не слід виключати категорії “революція” із соціологічних, соціально-філософських, політологічних пізнавальних арсеналів. Революції залишилися фактом не тільки історії народів, але й сучасності. З доктринального й лозунгового поняття ця категорія стала нормальним смислоутворюючим компонентом соціального пізнання, офіційних ідеологій. Без цієї категорії не можна ефективно використати величезний матеріал, накопичений у рамках соціологічних, політологічних і соціально-філософських досліджень [8, с.50].

Можливо, варто переглянути парадигму революції, не демонізуючи економічний базис і віддавши належне духовно-політичним детермінантам соціальної регуляції, у тому числі в революційному процесі. Адже включення широких мас населення в трансформацію соціальних порядків відбувається не лише на базі економічних інтересів, але й у ході політичної боротьби за владу, коли висуваються нові ідеологічні й організаційні форми мобілізації мас.

На сучасному етапі також спостерігається зростання ролі ціннісних і світоглядних факторів в орієнтаціях людей на перебудову політичного, соціального й культурного порядку. Все вагомішу роль у суспільних взаємодіях відіграють проблеми прав людини, волі, циркуляції інформації й інших. Тобто, комплексний і системний підходи до революцій як способу модернізації суспільств виявляється більше повноцінним, якщо розглядати, крім політичних факторів трансформацій, і релігійні.

Розвиток теорії політичної модернізації сприяв поширенню модерністських ідей також і в релігійній сфері суспільства, зумовивши, зокрема, виникнення в політології та релігієзнавстві такого напрямку, як релігійний модернізм.

Дослідженням проблем, пов’язаних з релігійним модернізмом, присвячені праці багатьох авторів. Аналіз літератури засвідчує таке:

1. *Релігійний модернізм* звичайно розглядається з конфесійної точки зору. Так, досліджувалися модерністські тенденції в православ’ї (відповідно, мова йде про православний модернізм або модернізацію православ’я) [9; 3], у католицизмі (католицький модернізм) [2], у протестантизмі (протестантський модернізм) [12]. Інтегративне поняття “релігій-

ний модернізм” користується найменшою популярністю.

2. Авторі вкладають неоднаковий зміст або ж роблять різні акценти, говорячи про модернізацію тієї чи іншої релігії. Можна виділити два основних підходи до розуміння сутності *модернізаційних процесів у релігійній сфері*.

Перший підхід (його можна визначити як *релігієзнавчий*) пов'язаний з дослідженням внутрішньої логіки еволюції певної релігії, зі змінами в її догмах, ритуалах, організаційній і ієрархічній структурах тощо. При цьому модернізація може бути настільки серйозною, що призводить до появи розколів, ересі й конфліктів.

Найяскравіші приклади – Реформація в Європі й Розкол у Православній Церкві після ніконіанських реформ.

Другий підхід (він може бути визначений як *соціологічний*) виявляє ставлення тієї чи іншої релігії до модернізованого суспільства. Дане ставлення, по-перше, різниться в рамках різних релігій, по-друге, може змінюватися в рамках однієї й тієї ж релігії в певні періоди часу. Так, М. Вебер показав, що протестантизм сприяв становленню «духу капіталізму», тоді як споглядальні релігії (буддизм, індуїзм і ін.) не були націлені на практичну повсякденну діяльність “у миру” [1, с.62-67]. Українське православ'я спершу боролось проти соціалістичного варіанта модернізації, але згодом УПЦ перейшла на значно лояльнішу стосовно соціалізму й радянської держави офіційну позицію [3, с.7-8]. Зазначимо, що трансформація соціальної позиції даної церкви істотно не позначилася на основах її віровчення, ієрархічній структурі тощо. Втім, представників іншого підходу проблеми внутрішньої модернізації тієї чи іншої релігії цікавлять мало, їхня увага сконцентрована на соціальній сфері (відмінність соціологічного підходу від релігієзнавчого).

Необхідно розрізнити поняття “модернізація релігії” і “релігійний модернізм”. Під модернізацією релігії ми розуміємо процеси, пов'язані зі зміною її внутрішнього змісту; їх вивчають представники релігієзнавчого підходу.

Термін “модернізація релігії” у запропонованому контексті ми вважаємо не досить вдалим, оскільки нерідко означає еволюційні процеси в будь-якій релігії, які не можуть бути віднесені до “сучасних” (наприклад, повернення до ідейних джерел релігії). Проте, він утвердився в такому значенні в релігієзнавчій літературі. Що ж стосується релігійного модернізму, то введемо обмеження на використання цього поняття (деякі автори вживають іноді останнє як синонім “модернізації релігії”) і позначатимемо ним лише процеси, що відбуваються у соціально-релігійній сфері й мають відношення до соціальної модернізації [5, с.87,91].

Зазначимо, що соціологічний підхід до релігійного модернізму дає змогу перебороти його вузькоконфесійний характер. Із часів О. Конта й Е. Дюркгайма прийнято досліджувати соціальні аспекти релігії, нерідко

абстрагуючись від віросповідних розходжень. Релігія розглядається як такий собі специфічний соціальний феномен, що має певні функції в суспільстві, які інваріантні стосовно конфесій. Проте це не означає, що соціологові байдужий внутрішній зміст конкретних віросповідань. Так, М. Вебер аналізував догматику й етику світових релігій. Однак подібного роду інтерес мав соціальне підґрунтя, а висновки не обмежувалися рамками якоїсь однієї із релігій. Якщо підходити до релігійного модернізму як соціологічного поняття, можна говорити про його надконфесійний, універсальний характер.

Структуру релігійного модернізму можна розглядати у двох площинах: з однієї сторони як релігійно-світоглядний, психологічний і соціальний аспекти взаємозв'язку релігії й суспільства, що модернізується, з іншого боку – як взаємодія релігійної свідомості й поведінки в контексті стимулювання й реакції релігії на соціальну модернізацію.

У *першому* підході провідним виступає соціальний аспект. Релігійно-світоглядний аспект, пов'язаний з аналізом уявлень віруючих про священне, надприродне, про світ і людину, і психологічний, що виявляє схильність людей до певного сприйняття дійсності. *Другий* підхід дає змогу виявити ідеологічну позицію релігійних організацій та мотиваційні можливості релігії стосовно поведінки віруючих, а також проаналізувати дану поведінку, що сприяє чи перешкоджає соціальній модернізації. Крім того, дає змогу в емпіричному аспекті інтерпретувати поняття “релігійний модернізм”, виявити відповідні ознаки, принаймні, основний їх набір (маються на увазі релевантні догми, ідеологічні положення; соціально-релігійні погляди, ціннісні орієнтації й психологічні установки віруючих; їхня конкретна поведінка в моральному плані, а також економічна й політична). Це досить важливо, оскільки об'єкт вивчення такий, що існує небезпека надмірного абстрагування від конкретної соціально-релігійної дійсності й переходу в область неверифікованих філософських міркувань.

У рамках релігійного модернізму як парадигмального поняття можна виділити дві протилежні позиції:

1. *Промодерністська* позиція, пов'язана з позитивним відношенням релігії до прогресивного розвитку суспільства («релігійний модернізм»).

2. *Контрмодерністська* позиція, пов'язана з негативним ставленням релігії до соціальної модернізації (“релігійний контр модернізм”).

Проаналізуємо зазначені позиції. Зміст релігійного модернізму може істотно відрізнитися залежно від рівня розвитку суспільства. Так, позицію підтримки релігією капіталістичних перетворень у країнах, що розвиваються, можна визначити як промодерністську, тоді як прагнення консервувати існуючі порядки в розвинених країнах Заходу, перешкоджати переходу до інформаційного суспільства більше підходить під характеристику релігійного контрмодернізму.

Ще складніша ситуація зі ставленням релігії до соціалізму. Соціалізм і капіталізм – два варіанти модернізаційного проекту. У їхньому змаганні перемогу одержав капіталізм, про що свідчить соціально-економічна й політична трансформація більшості країн т. зв. соціалістичного табору [14, р.54]. Однак про остаточну поразку соціалізму можна буде судити тільки лише згодом. Також необхідно зазначити, що коли релігія не намагається загальмувати соціальну модернізацію (неважливо, капіталістичну чи соціалістичну за характером) на шляху до інформаційного суспільства, то мова може йти про релігійний модернізм. У протилежному випадку ми маємо справу з контрмодерністською позицією.

Що стосується релігійного контрмодернізму, то негативне ставлення релігії до соціальної модернізації зумовлено такими взаємозалежними причинами.

1. *Модернізаційні процеси* породили секуляризацію й підірвали роль релігії в суспільстві. У цих умовах релігійний контрмодернізм виглядає цілком природним і більш обґрунтованим, ніж релігійний модернізм.

2. Наслідки *соціальної модернізації* (економічні, політичні, екологічні, моральні тощо) мають передусім амбівалентний характер. Прогрес в одних областях обертається регресом в інших; глобалізація, з одного боку, приносить блага цивілізації відсталим народам, з іншого, – збільшує відрив між розвиненими країнами й країнами, що розвиваються; людина, навчившись задовольняти матеріальні потреби, духовно й морально практично не розвивається. У результаті ряд релігій абсолютизують негативні аспекти модернізаційних процесів і на цій підставі повністю їх заперечують, надто так звані «релігійні фундаменталісти».

3. Багато релігій (світові і великі національні: іслам, православ'я, католицизм, індуїзм) мають своїм ідеалом *традиційне суспільство*, у якому релігійна сфера виступала провідною й були відсутні багато сучасних проблем. Соціальна модернізація знищила цей ідеал, і тому ставлення до неї більшою або меншою мірою негативне.

Насамкінець перейдімо до аналізу релігійного постмодернізму. Його можна визначити в такий спосіб: це парадигмальне поняття, що означає деконструкцію релігії як духовно-соціальної підсистеми суспільства, а також її інтегруючих соціальних функцій.

Тепер розглянемо й порівняємо наявні в літературі підходи до релігійної проблематики, а також спробуємо вийти на емпіричну інтерпретацію релігійного постмодернізму.

Насамперед, слід звернутися до самого терміна “релігійний постмодернізм”. У літературі часто зустрічається інша термінологія: “християнський постмодернізм” [6, с.14], “релігійне в постмодернізмі” [5, с.43], “православ'я й постмодернізм” [4], “релігійний фундаменталізм і постмодернізм” [10, с.5], “християнство в епоху постмодерну” [12, с.75],

“мультирелігійний постмодернізм – екуменічна парадигма” [7, с.228]. При цьому найчастіше йдеться не просто про розбіжності в термінах, а про розходження змістовного характеру. Вважаємо за необхідне зупинитися на деяких з них докладніше.

Зауважмо: більшість дослідників не розглядає постмодернізм як релігійно-соціальну парадигму. Винятків тут небагато, зокрема, Х. Кюнг, вважає, що “з погляду релігії нову модель постмодернізму можна визначити як екуменічну парадигму, що ставить своєю метою єдність християнської церкви, мир між релігіями й співдружність націй” [7, с.228]. Постмодерністська парадигма, у розумінні даного дослідника, створює множинно-цілісний, плюралістично-холістичний синтез. Його інтерпретація постмодернізму (з якою принципово не можна погодитися), насправді, черговий варіант модерністської парадигми, що передбачає подальший прогрес людства.

Деякі автори намагаються знайти точки збігу між постмодернізмом і релігією. Наприклад, Т. Горічева виявляє в постмодерністській незрозумілості й неосудності близькість невігластва православної святості юродивих і старців [4, с.19], а також припускає, що філософія літургії могла б бути вписана в постмодерністський контекст [5, с.50]. Подібного роду паралелі між постмодернізмом і якимись окремими релігійними аспектами мають право на існування, але одночасно ведуть убік від розуміння справжнього співвідношення постмодернізму й релігії.

Отже, як бачимо, існує генетичний зв'язок між соціальним модернізмом і соціальним постмодернізмом. Аналогічний зв'язок зберігається й на соціально-релігійному рівні. Так, постмодерністський модус релігійної сфери великою мірою зумовлений релігійним модернізмом. Справді, саме промодерністська позиція певних релігій сприяла (може й, вимушено, опосередковано, через соціальну модернізацію) становленню релігійного плюралізму, який на певному етапі трансформувався в постмодерністську (радикальну) релігійну плюральність, несумісну з буттям релігії як духовно-соціальної системи. Останнім часом позиція релігії поступово змінюється у бік деконструктивного впливу. Зрозуміло, не можна стверджувати, що ця зміна має тотальний характер, що релігійний модернізм сьогодні неактуальний, однак постмодерністський стан релігії став помітною тенденцією в житті сучасного суспільства.

Література

1. Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий // Вебер М. Избранное. Образ общества / М.Вебер. – М.: Юристъ, 1994. – 702 с.
2. Гараджа В.И. Кризис религии и католический модернизм / В.И.Гараджа. – М.: Знание, 1969. – 32 с.
3. Гордиенко Н.С. Особенности модернизации современного русского православ'я / Н.С.Гордиенко, П.К.Курочкин. – М.: Мысль, 1978. – 192 с.

4. Горичева Т.М. Православие и постмодернизм / Т.М. Горичева. – Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1991. – 63 с.
  5. Горичева Т.М. Христианство и современный мир / Т.М. Горичева. – СПб.: Ступени, 1996. – 298 с.
  6. Козин А. Тишина, в которой слышно слово. Философские начала [Электронный ресурс] / А.Козин // <http://www.rusk.ru> Дата звертання: 30.08.2010 р.
  7. Кюнг Х. Религия на переломе эпох / Х.Кюнг // Иностранная литература. – 1990. – №11. – С. 220-230.
  8. Ломака І.І. Між інтеграцією і модернізацією. Політологічний аналіз інтеграційної ролі релігії в умовах модернізації українського суспільства: Монографія / І.І.Ломака. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 196 с.
  9. Новиков М.П. Тупики православного модернизма: (Критический анализ богословия XX века) / М.П.Новиков. – М.: Политиздат, 1979. – 167 с.
  10. Подберезский И. Фундаментализм и постмодернизм [Электронный ресурс] / И.Подберезский // <http://www.baptist.org.ru> Дата звертання: 30.08.2010 р.
  11. Політична модернізація. Політологія: Навч. посібн. – К.: Либідь, 1998. – 500 с.
  12. Рормозер Г. Ситуация христианства в эпоху «постмодерна» глазами христианского публициста / Г.Рормозер // Вопросы философии. – 1991. – №5. – С. 75-86.
  13. Теология смерти (Очерки протестантского модернизма). – М.: Политиздат, 1991. – 256 с.
  14. Llobera J.R. The God of Modernity. The Development of Nationalism in Western Europe / Josep R. Llobera. – Oxford: Berg, 1996. – 229 p.
- Стаття надійшла до редакційної колегії 4.09.2013 р.*
Рекомендовано до друку докт.політ.наук, професором Дерев'янком С.М.,
докт.політ.наук, професором Наумкіною С.М. (Одеса)

RELIGION AS INSTITUTE OF MODERNIZATION OF SOCIETY: ANALYSIS OF POLITICAL THEORIES

I. I. Lomaka

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, st. Shevchenka, 57;
ph.+380 (342) 59-61-46; e-mail: ivanka_lomaka@ukr.net*

In the article devoted to the analysis of political theories in relation to the social role of religion as an important institute of public relations and its value for modernization/integration of society, determination of general mechanisms of similar integration action. On the basis of complex approach

of author to determination of religion role for integration of society the system of vectors of the modernization influencing of religious factor was defined, and next directions of influence were outlined: forming national consciousness, providing nationality of unity; consolidation of society round the definite ideas. On results conducted research of role of religion and church in modern society the author developed suggestions and recommendations in relation to the rise of integral role of religious factor in processes of modernization transformations.

Key words: *religion, modernization, political theory today.*